

УДК 159.9:316.6:347.965

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-516-523](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-516-523)

**Заболоцька Світлана Ігорівна** кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул.Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, 82100, тел.: (097) 029-82-48, <https://orcid.org/0000-0003-0686-7185>

**Заболоцький Назар Дмитрович** студент факультету прокуратури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 106, м. Харків, 61023, тел.: (068) 086-68-64, <https://orcid.org/0000-0002-6077-8514>

**Богдан Богдан Русланович** студент факультету прокуратури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 106, м. Харків, 61023, тел.: (096) 635-11-15, <https://orcid.org/0000-0002-0545-6264>

## ПСИХОСОЦІАЛЬНА ТА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

**Анотація.** Питання психосоціальної допомоги дорослим у кризових ситуаціях вважають одним з найменш вивчених в психології, адже рамки самої дорослості є доволі розмитими, а кризові ситуації дуже різноманітними, особливо на тлі драматичних подій сьогодення. В свою чергу, у кризових ситуаціях, коли люди зіштовхуються зі складними правовими питаннями, правнича допомога стає надзвичайно важливою. Незалежно від того, чи стикається людина з проблемами з працевлаштуванням, житлом, здоров'ям або втратою бізнесу, правники можуть надати допомогу, яка допоможе зробити правильні рішення та захистити свої права. Саме цей тематично-проблемний дискурс досліджуємо в нашій роботі як на рівні контекстуальному та історичному, так і з точки зору важливості дослідження емоційних реакцій та проявів для визначення особливостей психосоціальної та правничої допомоги дорослим у кризових ситуаціях.

Більшість дослідників визначають кризу у психології як період складнощів, пов'язаний з переходом від одного життєвого етапу до іншого, або ж стан, обумовлений зовнішніми чинниками, зміною обставин, що впливає на реалізацію життєвого замислу. У зв'язку із цим, можна вважати, що «криза – це поворотний пункт життєвого шляху, який виникає в ситуації неможливості реалізації наміченого життєвого задуму». На думку одних дослідників, поняття «кризової ситуації» в житті людини одночасно означає як ненадійну

ситуацію, так і потенційну можливість піднятися на більш високий рівень буття. При вивченні проблеми травмуючих (критичних) ситуацій часто використовується поняття «життєвої кризи», або «кризової ситуації». Ситуація може вважатися кризовою, за умови неможливості використовувати звичні методи подолання труднощів при виникненні перешкод на шляху становлення особистості та життєздійсненні. Також, у дослідженні було розкрито: причини кризових ситуацій, наслідки кризових ситуацій, засоби боротьби із ними. Особливу увагу було приділено ролі юристів для вирішення правничих питань у кризових ситуаціях, досліджено роль різноманітних програм і організацій у наданні правничої допомоги у кризовій ситуації.

**Ключові слова:** психосоціальна допомога, правнича допомога, кризова ситуація, життєва криза.

**Zabolotska Svitlana Ihorivna** Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Psychology, Lesya Ukrainka St., 46, Drogobych, 82100, tel.: (097) 029-82-48, <https://orcid.org/0000-0003-0686-7185>

**Zabolotskyi Nazar Dmytrovych** Student of the Faculty of the Prosecutor's Office, Yaroslav Mudryi National Law University, Pushkinska St., 106, Kharkiv, 61023, tel.: (068) 086-68-64, <https://orcid.org/0000-0002-6077-8514>

**Bohdan Bohdan Ruslanovych** Student of the Faculty of the Prosecutor's Office, Yaroslav Mudryi National Law University, Pushkinska St., 106, Kharkiv, 61023, tel.: (096) 635-11-15, <https://orcid.org/0000-0002-0545-6264>

## PSYCHOSOCIAL AND LEGAL ASSISTANCE IN CRISIS SITUATIONS

**Abstract.** The issue of psychosocial assistance to adults in crisis situations is considered one of the least studied in psychology, because the framework of adulthood itself is quite blurred, and crisis situations are very diverse, especially against the background of today's dramatic events. In turn, in crisis situations, when people are faced with complex legal issues, legal assistance becomes extremely important. Whether a person is facing problems with employment, housing, health or the loss of a business, lawyers can provide assistance to help them make the right decisions and protect their rights. It is this thematic-problematic discourse that we explore in our work both at the contextual and historical level, and from the point of view of the importance of researching emotional reactions and manifestations to determine the features of psychosocial and legal assistance to adults in crisis situations.

Most researchers define a crisis in psychology as a period of difficulties associated with the transition from one life stage to another, or a state caused by

external factors, a change in circumstances that affects the realization of a life purpose. In connection with this, it can be considered that "a crisis is a turning point in a life path that occurs in a situation of impossibility of realizing the planned life plan." According to some researchers, the concept of "crisis situation" in a person's life simultaneously means both an unreliable situation and a potential opportunity to rise to a higher level of being. When studying the problem of traumatic (critical) situations, the concept of "life crisis" or "crisis situation" is often used. The situation can be considered a crisis if it is impossible to use the usual methods of overcoming difficulties when obstacles arise on the path of personality formation and life fulfillment. Also, the study revealed: causes of crisis situations, consequences of crisis situations, means of combating them. Particular attention was paid to the role of lawyers in solving legal issues in crisis situations, the role of various programs and organizations in providing legal aid in crisis situations was investigated.

**Keywords:** psychosocial assistance, legal assistance, crisis situation, life crisis.

**Постановка проблеми.** В контексті викликів сьогодення дискурс про кризові ситуації та способи надання допомоги особистості, яка перебуває в кризовій ситуації, постає як певний камертон психосоціальної та правничої допомоги, корегування її спрямованості та змісту. До вікових, життєвих, буденних криз, які особистість переживає під час кожного етапу дорослішання, та традиційних ненормативних криз, в умовах воєнного стану додалась велика кількість аномальних та деприваційних криз. Особистість повинна підлаштовуватись до сучасних умов та викликів, які виникають щоденно в умовах постійної загрози власному та життю близьких. Питання психосоціальної допомоги дорослим у кризових ситуаціях вважають одним з найменш вивчених в психології, адже рамки самої дорослості є доволі розмитими, а кризові ситуації дуже різноманітними, особливо на тлі драматичних подій сьогодення. В свою чергу, у кризових ситуаціях, коли люди зіштовхуються зі складними правовими питаннями, правнича допомога стає надзвичайно важливою. Незалежно від того, чи стикається людина з проблемами з працевлаштуванням, житлом, здоров'ям або втратою бізнесу, правники можуть надати допомогу, яка допоможе зробити правильні рішення та захистити свої права. Саме цей тематично-проблемний дискурс досліджуємо в нашій роботі як на рівні контекстуальному та історичному, так і з точки зору важливості дослідження емоційних реакцій та проявів для визначення особливостей психосоціальної та правничої допомоги дорослим у кризових ситуаціях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Важливі аспекти формування та розвитку базису надання психосоціальної та правничої допомоги висвітлюються такими науковцями: Бондарчук О.І., Бурлачук Л.Ф., Вольнова Л.М., Дзюба Т. М., Карамушка Л. М, Клімов Є.О., Коваленко О. Г., А. Ш., Бреслав Г. М., Бреусенко-Кузнецов О. А., Васильєва О. С і тд.

**Мета статті** - теоретично-емпіричне, практичне дослідження та обґрунтування, а також визначення особливостей психосоціальної та правничої допомоги дорослим у кризових ситуаціях, які повстали сьогодні.

**Виклад основного матеріалу.** У психології та інших науках розгляд проблематики кризових станів особистості досліджується давно, проте ґрунтовних та тривалих досліджень на сьогоднішній день є мало. Саме це є причиною різноманітності поглядів на кризи, як невід'ємної частини становлення та розвитку особистості, що зумовлює існування наявність багатоманітних підходів до типологізації кризових явищ.

В процесі вивчення проблеми життєвої кризи були введені такі поняття, як «особистісна криза», «психологічна криза», «криза професійного становлення» та ряд інших.

Варто згадати, що в розумінні психологічного феномену життєва криза розглядається [5].

- 1) як соціально психологічна ситуація;
- 2) як особливий стан, що має свої суб'єктивні та об'єктивні характеристики;
- 3) як процес переживання.

Поширені думки певної кількості дослідників, включаючи М. Й. Варія, стосуються диференціації криз за силою їх впливу на психіку людини [2; с. 115]

За такого підходу виділяють такі типи кризових станів [1; с. 6]:

- поверхнева криза, для якої характерними проявами є зростання ступеня тривожності та агресивності, почуття розгубленості та втрата значної кількості інтересів, невдоволення власними діями та планами, негативне прогнозування майбутнього, збільшення кількості проблем у міжособистісних стосунках.

- поглиблена криза, що характеризується виникненням відчуття безсилля та втратою контролю у ситуаціях, спричинених викликами сьогодення, вираженою втомою та сильним роздратуванням, песимістичним поглядом на світ, порушенням циклів сну, відчуттям страху перед власним майбутнім.

- глибинна криза, під час якої поведінка особистості є ригідною, виникають труднощі з адаптацією, стан апатії часто змінюється проявами ворожості до себе та інших. Особистість відчуває власну неповноцінності та ізолюється, світ здається нереальним, а власне Я розмитим та неусвідомленим.

Класифікація кризових станів була розширена В. В. Козловим та І. П. Мелешенковою. У своїх дослідженнях вони виокремили такі кризи: вікові, екзистенційні, міжособистісні, мотиваційні та кризові стани душі.

Ми представили лише незначну частину основоположних підходів до типології кризових станів особистості. Зі всіх розглянутих типологій кризових станів, можна окреслити найтиповіші кризові ситуації, домінуючу сферу ураження особистості, та відповідно до отриманих даних визначити

особливості психосоціальної та правничої допомоги особистості, в нашому дослідженні дорослому, в кризових ситуаціях.

На думку одних дослідників, поняття «кризової ситуації» в житті людини одночасно означає як ненадійну ситуацію, так і потенційну можливість піднятися на більш високий рівень буття. При вивченні проблеми травмуючих (критичних) ситуацій часто використовується поняття «життєвої кризи», або «кризової ситуації».

Причиною кризових ситуацій може бути як конкретна подія чи ситуація в житті особистості, так і загострення існуючих особистісних протиріч. В цілому ж життєва криза, в розумінні Ф. Ю. Василюка, – це складний і багатовимірний стан, який мобілізує творчий потенціал особистості, захоплюючи при цьому різні підструктури організму. Це знаходить своє відображення в різноманітних емоційних і функціональних станах. Процес розгортання життєвої кризи має наступну послідовність – стрес, фрустрація, конфлікт, криза [4; с. 65].

На нашу думку кризові ситуації можна розділити на ті, які зумовлюються умовами та різними особливостями діяльній сфери особистості, та ті, які детермінуються соціальними чинниками, включаючи об'єктивні та суб'єктивні чинники (ті, які людина сприймає як кризові).

Підсумовуючи, можна сказати, що криза, як правило, несподівана та неконтрольована. Вона може бути пов'язана з утратою, неприємним відкриттям, приниженням, образою, принісши невизначеність і порушення в повсякденне життя.

Доцільно наголосити, що в контексті викликів сьогодення найбільш поширені кризові ситуації є пов'язаними з умовами війни, оскільки вона знайшла відображення у всіх сферах життя особистості. В період після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України значна кількість українського населення переживає кризи, які є наслідком перманентної загрози життю та благополуччю, пов'язані з втратою рідних, близьких людей, вимушеним внутрішнім переміщенням, тимчасовою еміграцією, зміною соціального статусу, постійному перебуванні в стані перманентної невизначеності, екзистенційні та інші кризи. Відбувається зміна безпосереднього міжособистісного спілкування на інтеракції через соціальні мережі, месенджери, ЗМІ [9; с. 1680].

Психосоціальна та правнича допомога потрібна для пом'якшення кризових ситуацій, які є факторами ризику захворювання. До кризових ситуацій відноситься стрес, який викликаний роботою або, навпаки, безробіттям. Психосоціальна допомога служить для захисту дорослої особи від деструктивної поведінки та психологічних наслідків стресу, проблем юридичного характеру а також сприяє відчуттю особистого контролю та самоповаги [8; с. 262].

Технологіями психосоціальної допомоги можуть бути різні види тренінгів для дорослих, розвиток комунікативних навичок, впевненої

поведінки, низка ділових ігор, ігротерапевтичних методів, які коригують емоційно-вольові та комунікативні стосунки, що викликають рефлексію та колективну розробку різних соціальних ролей та емоційних станів [6; с. 11].

Один з головних аспектів правничої допомоги в кризовій ситуації полягає в тому, щоб допомогти людям зрозуміти їх права та обов'язки в ситуації, з якою вони зіштовхнулися. Це може включати в себе роз'яснення правових термінів та процедур, надання порад з юридичних питань та допомогу у заповненні необхідних форм та документів.

Крім того, правники можуть допомогти у розв'язанні конфліктів. Вони можуть допомогти у врегулюванні спорів між сторонами, які можуть виникати під час кризових ситуацій, наприклад, у справах про невиконання заробітної плати, відшкодування збитків, порушення контрактів та інших питань, які можуть впливати на життя людей. Також, правники можуть надати підтримку у складних ситуаціях. У кризових ситуаціях, коли люди можуть відчувати стрес та незручність, правники можуть допомогти знизити рівень стресу та надати емоційну підтримку. Вони можуть також допомогти вирішити проблеми, які виникають у зв'язку зі станом здоров'я чи фінансової ситуації.

Існує кілька видів психосоціальної допомогидорослим у кризових ситуаціях [10; с. 359]:

1. діагностика, що виявляє психосоціальні проблеми клієнта;
2. консультації;
3. тренінги.

Існує кілька напрямків психосоціальної роботи з дорослими у кризових ситуаціях:

1. робота з сімейними проблемами. Цей напрямок орієнтований на стабілізацію стосунків у родині. Це нормалізація відносин між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, усіма членами сім'ї з суспільством;

2. вирішення проблем віку. Особливе місце займає робота з людьми похилого віку, які відчують різноманітні незручності через похилий вік; вирішення складних життєвих ситуацій. Це допомога сім'ям алкоголіків, людям з різними залежностями, сім'ям з дітьми-інвалідами [7; с. 14].

Основною професійною функцією спеціаліста при кризових ситуаціях є психосоціальна підтримка. Психосоціальна підтримка виступає своєрідним буфером, який пом'якшує наслідки негативних кризових ситуацій.

Більшість дослідників визначають кризу у психології як період складнощів, пов'язаний з переходом від одного життєвого етапу до іншого, або ж стан, обумовлений зовнішніми чинниками, зміною обставин, що впливає на реалізацію життєвого замислу. У зв'язку із цим, Ф. Ю. Василюк наголошує, що «криза – це поворотний пункт життєвого шляху, який виникає в ситуації неможливості реалізації наміченого життєвого задуму» [3; с. 24]. Ситуація може вважатися кризовою, за умови неможливості використовувати звичні методи подолання труднощів при виникненні перешкод на шляху становлення особистості та життєздійсненні [3; с. 26].

Також, якщо говорити через призму правничої допомоги при кризових ситуаціях, то можна додати, що правники можуть надати інформацію про доступні ресурси та програми підтримки. У багатьох країнах існують програми та організації, які надають безкоштовну або дешеву правову допомогу в кризових ситуаціях. Ці ресурси можуть включати в себе безкоштовну правову допомогу, надання порад з юридичних питань, підтримку з працевлаштуванням та фінансовою допомогою.

Також можуть існувати програми підтримки для конкретних категорій людей, таких як жертви домашнього насильства, біженців або людей з обмеженими можливостями. Ці програми можуть надавати спеціалізовану правову допомогу та інші види підтримки.

Окрім організацій та програм підтримки, інтернет надає безліч ресурсів для пошуку інформації та порад щодо правових питань у кризовій ситуації. Інтернет-сайти та форуми можуть бути корисними джерелами інформації, а також можуть допомогти знайти правника або організацію, які можуть надати необхідну допомогу.

**Висновки.** Розкрито суть особливостей кризового стану та факторів, які впливають на особистість у кризових ситуаціях. На основі аналізу літератури встановлено, що кризові ситуації впливають на внутрішні та зовнішні психічні прояви людини (емоційні реакції, які виникають внаслідок кризових ситуацій). Також нами здійснено теоретичний аналіз типології кризових станів та видів кризових ситуацій. Було визначено, яким чином юрист може допомогти людині вирішити власні проблеми та подолати кризові ситуації. Також, було доведено, що правнича допомога є надзвичайно важливою в кризових ситуаціях. Вона допомагає людям зрозуміти їх права та обов'язки, надає їм підтримку в складних ситуаціях та допомагає вирішувати конфлікти. Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів свого вивчення. Подальші перспективи ми вбачаємо у поглибленому вивченні особливостей надання психосоціальної та правничої допомоги дорослим у кризових ситуаціях та у вивченні чинників, які впливають на ефективність подолання кризових ситуацій особистістю.

#### **Література:**

1. Білова М.Е. Психологічні особливості осіб з різним рівнем стресостійкості (на прикладі працівників стресогенних професій) : автореф. дис на здобуття наук. ступеня: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / М.Е. Білова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 2007. — 20 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія. навч. посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2007. 968 с.
3. Вязьмитинова С. А. Розлади адаптації та їх психотерапевтична корекція в учасників бойових дій. *Медична психологія*. 2018. Т. 13. № 1. С. 63-67.
4. Екстремальна психологія. Підручник. За заг. ред. проф.О. В. Тімченка Київ. ТОВ «Август Трейд». 2007. 502 с.

5. Заїка В. М. Типологія життєвих криз та ініціальних тенденцій трансформації людини на основі багатовимірної теорії особистості. *Психологія і особистість*. 2016. № 2(2). С. 29-44. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios\\_2016\\_2\(2\)\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_2(2)_4). (дата звернення: 27.11.2022).

6. Психологія життєвої кризи. ред. Т. М. Титаренко. Київ. Агрпромовидав України. 1998. 348 с.

7. Шапіро С. О. Фізкультурно-спортивні послуги – складова психофізичної та соціальної адаптації військових із наслідками бойової травми: кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра: спец. 017 Фізична культура і спорт, освітньою програмою «Спорт». Київ. НУФВСУ. 2020. 82 с.

8. Agnieszka Szpak (2017) Legal Classification of the Armed Conflict in Ukraine in the Light of International Humanitarian Law. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 3(58), 261-80.

9. Anestis, M. D., Tull, M. T., Butterworth, S. E., Richmond, J. R., Houtsma, C., Forbes, C. N., & Gratz, K. L. The Role of Opioid Use in Distinguishing between Suicidal Ideation and Attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 49 (6). 2019. P. 1680-1692. URL: <https://doi.org/10.1111/sltb.12557> (дата звернення: 25.11.2022).

10. Tan S. Resilience and posttraumatic growth: Empirical evidence and clinical applications from a christian perspective. S. Tan. *Journal of Psychology and Christianity*. 2013. Vol. 32 (4). P. 358-364.

#### **References:**

1. Bilova M. E. (2007). *Psykholohichni osoblyvosti osib z riznym rivnem stresostiikosti (na prykladi pratsivnykiv stresohennykh profesii)* [Psychological characteristics of people with different levels of stress resistance (on the example of workers in stressful professions)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky [in Ukrainian].

2. Varii M. Y. (2007). *Zahalna psykholohiia* [General Psychology]. Kyiv: «Tsentru chbovoi literatury» [in Ukrainian].

3. Viazmytnova S. A. (2018). *Rozlady adaptatsii ta yikh psykhoterapevtychna korektsiia v uchasnykiv boiovykh dii* [Adaptation disorders and their psychotherapeutic correction in combatants]. *Medychna psykholohiia - Medical psychology*. (Vols. 13 (1)), (pp. 63-67) [in Ukrainian].

4. O. V. Timchenko (Eds.). (2007). *Ekstremalna psykholohiia* [Extreme psychology]. Kyiv: TOV «Avhust Treid» [in Ukrainian].

5. Zaika V. M. (2016). *Typolohiia zhyttievkykh kryz ta initsialnykh tendentsii transformatsii liudyny na osnovi bahatovymirnoi teorii osobystosti* [Typology of life crises and initial trends of human transformation based on the multidimensional theory of personality]. *Psykholohiia i osobystist - Psychology and personality*, 2(2), 29-44. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios\\_2016\\_2\(2\)\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_2(2)_4) [in Ukrainian].

6. T. M. Tytarenko (Eds.). (1998). *Psykholohiia zhyttievoi kryzy* [Psychology of life crisis]. Kyiv: Ahropromvydav Ukrainy [in Ukrainian].

7. Shapiro S. O. (2020). *Fizkulturno-sportyvni posluhy – skladova psykhofizychnoi ta sotsialnoi adaptatsii viiskovykh iz naslidkamy boiovoi travmy* [Physical culture and sports services are a component of psychophysical and social adaptation of military personnel with the consequences of combat trauma]. *Qualification work for obtaining the educational and qualification level "master"*. Kyiv: National University of Ukraine on Physical Education and Sport [in Ukrainian].

8. Agnieszka Szpak (2017) Legal Classification of the Armed Conflict in Ukraine in the Light of International Humanitarian Law. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 3(58), 261-280.

9. Anestis, M. D., Tull, M. T., Butterworth, S. E., Richmond, J. R., Houtsma, C., Forbes, C. N., & Gratz, K. L. (2019). The Role of Opioid Use in Distinguishing between Suicidal Ideation and Attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 49 (6), 1680-1692. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/sltb.12557>.

10. Tan S. (2013). Resilience and posttraumatic growth: Empirical evidence and clinical applications from a christian perspective. S. Tan. *Journal of Psychology and Christianity*. (Vols. 32 (4)), (pp. 358-364).